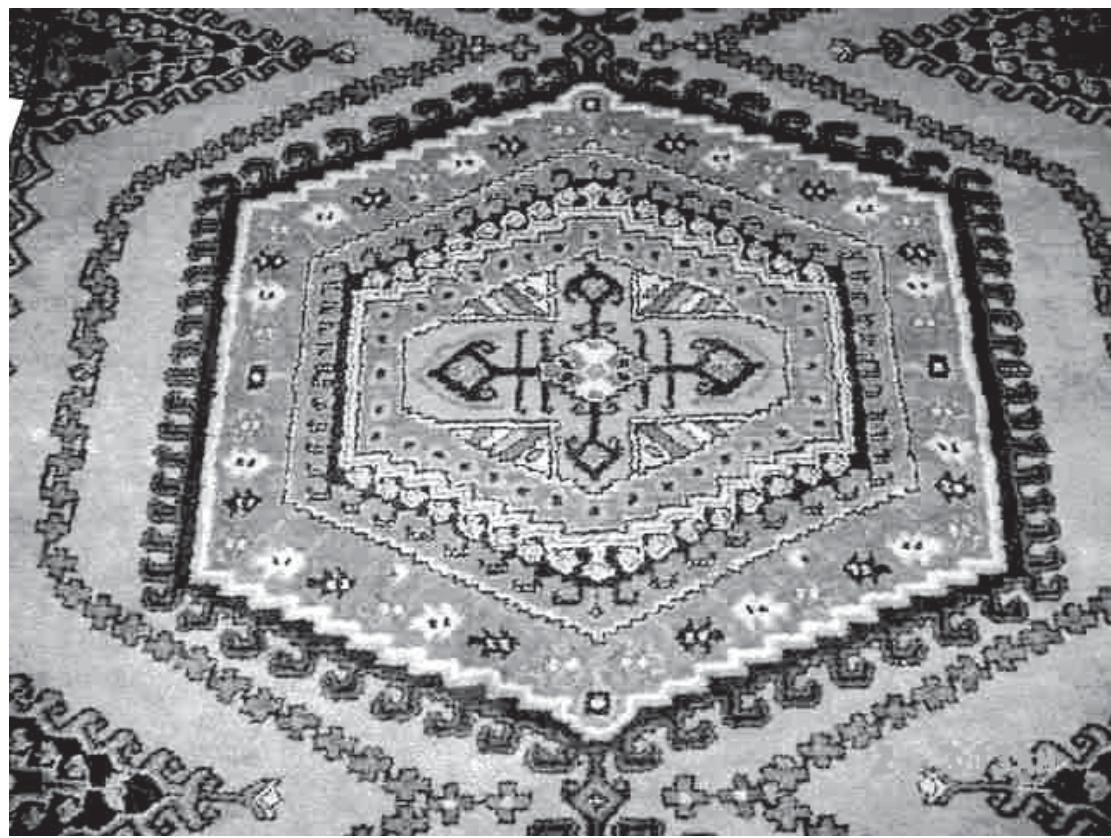

طبقه‌بندی طرح‌ها و نقش‌مایه‌های
قالی‌ذهنی‌بافت ویست

طرح گلدار به کار رفته در زمینه و
دور تادور حوض، قالی بافت ویست،
ماخ: نگارنگان

طبقه‌بندی طرح‌ها و نقشماهیه‌های قالی ذهنی بافت ویست*

دکتر سید علی مجابی** زهرا فنایی*** مریم فیض‌اللهی***

تاریخ دریافت مقاله: ۹۰/۴/۲۱

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۰/۷/۲۵

چکیده

شناسایی و طبقه‌بندی نقشماهیه‌های قالی ایران یکی از مهم‌ترین شیوه‌ها برای حفظ، حراست و احیاء آن است. این موضوع به ویژه در مورد قالی‌های ذهنی بافت و فاقد نقشه، از اهمیت بیشتری برخوردار است. یکی از مهجویرترین قالی‌های ذهنی بافت منطقه مرکزی ایران، قالی ویست است که در این مقاله طرح‌ها و نقشماهیه‌های یک‌صی‌سال اخیر آن شناسایی و طبقه‌بندی گردیده است. برای این موضوع از دوشیوه میدانی و اسنادی براساس منابع تاریخی و تصویری موجود در راستای تبیین سیر تغییرات حاصل شده در طرح و نقش قالی ذهنی بافت ویست استفاده شده است. استخراج اطلاعات علاوه بر مطالعات اسنادی که با رجوع به منابع مکتوب و غیر مکتوب صورت پذیرفت، با مراجعه به روستایی ویست و روستاهای ترک‌زبان و لر زبان اطراف این روستا و یافتن فرش‌های قدیمی و تهیه تصویر از آن‌ها، مصاحبه با بزرگان و صاحبان تجریبی در شهرستان‌های خوانسار، گلپایگان و بازار اصفهان نیز انجام گرفت و سپس با تطبیق دادها و تصاویر، سیر تغییرات طرح و نقش قالی ذهنی بافت ویست مشخص گردید. سپس با توجه به نتایج به دست آمده طرح‌ها و نقش این قالی ذهنی بافت طبقه و دسته‌بندی گردید. براساس این تحقیق طرح و نقش قالی ویست را می‌توان بر مبنای سه‌ویژگی شکل، قالب نقشماهیه‌ها، ماهیت بصری و ظاهری نقشماهیه‌ها و کاربردن نقشماهیه‌های دارمن یا حاشیه در سه گروه نقشماهیه‌های گیاهان، جانوران و شکل‌های هندسی غیرگیاهی و غیر جانوری طبقه‌بندی کرد. حاشیه‌های نیز در قالی ویست به سه نوع دوسکومی و گروس نوع اول و دوم، تقسیم می‌گردد. هر سه این حاشیه‌ها ریشه در ساختار هراتی دارند. دوئی، گلی، آبی، بُخو، سفید و قهوه‌ای شش رنگ اصلی قالی ویست است که در دو پرده سیر و باز در قالی ویست به کار می‌روند.

واژگان کلیدی

طرح و نقش، قالی ایران، ذهنی بافت، ویست خوانسار، رنگ‌بندی.

* این مقاله مستخرج از طرح تحقیقاتی با عنوان «بررسی سیر تحول فرش، نقش و رنگ قالی ویست (یاوری) در دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد» می‌باشد.

** استادیار دانشکده هنر و معماری و شهر سازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد شهر اصفهان، استان اصفهان
Email:sa-majabi@iaun.ac.ir

*** دانشجوی دکتری تاریخ تطبیقی- تحلیلی هنر اسلامی دانشکده هنر دانشگاه شاهد، شهر تهران، استان تهران
Email:z-fanaie@iaun.ac.ir

**** دانشجوی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد شهر اصفهان، استان اصفهان
Email:maryam_feizollahi@yahoo.com

مقدمه

قدیمی نسبت به تهیه تصویر از آن‌ها، مصاحبه با اهالی و کهنسالان روستا جهت تعیین مشخصات طرح، نقش و رنگ این قالی‌ذهنی بافت اقدام گردید. از سوی دیگر با مصاحبه و تهیه گزارش از صاحبان تجربه، فروشنده‌گان و تولیدکننگان قالی در بازارهای خوانسار، گلپایگان و به ویژه اصفهان اطلاعات تکمیلی لازم در این زمینه جمع آوری گردید.

واحد پژوهش در این تحقیق فرش‌های باقی مانده و قدمی ویست و میدان تحقیق، روستای ویست و چند روستای اطراف آن می‌باشد. بنابراین گفته اهالی این روستاهای بافت فرش از روستای ویست به این مناطق گسترش یافته و امروزه این روستاهای بافت به کاهش رونق بافت قالی در روستای ویست عملاً قالی بافی را کنار گذاشته و به ندرت در آن‌ها این هنر مشاهده می‌شود.

آنچه از منابع کتابخانه‌ای در دست است اشاره به بافت قالی درسسه روستایی ترک زبان شرقی ویست به نامه‌ای ارجنگ، کهرت و خوش رود و دو روستای لرنشین حاجی‌آباد و حسن‌آباد در شمال غربی روستای ویست دارد. مراجعه حضوری و بررسی دو روستای لرنشین شمال‌غربی روستای ویست حاکی از کنار گذاشته شدن فرهنگ قالی‌بافی به طور کامل است، تا جایی که حتی نسل جدید به ندرت با قالی‌بافی آشنایی داشتند.

در مقایسه دو روستای لر زبان شمال‌غربی ویست با سه روستایی ترک زبان شرقی ویست که در مسیر انحرافی از جاده خوانسار به گلپایگان قرار دارند، فرش‌بافی در کهرت و ارجنگ دارای پیشینه بیشتری است. با این حال و بنابراین به گفته افراد محلی و مشاهده حضوری، در این دو حوزه نیز قریب به ده سال است که کمتر کسی رقبت به بافت فرش با طرح ویست می‌نماید و تعداد محدود دار قالی بافی پایرجا به بافت نقشه‌های وارداتی از حوزه جغرافیایی بافت فرش فراهان می‌پردازد که در بین آن‌ها نقشه ساروق از بقیه شناخته شده‌تر است. تصویر ۱، موقعیت جغرافیایی و مناطق مورد مطالعه را نشان می‌دهد. حجم جامعه مورد مطالعه در این تحقیق شامل کلیه هایی است که در غالب طرح و نقش شناخته شده ویست در یک‌صد سال اخیر تولید و بافت شده‌اند و در حال حاضر در تملک اشخاص حقیقی یا حقوقی است.

بنابراین و با توجه به موارد بر شمرده، عده نمونه‌ها از روستای ویست و صرف‌اجهت مقایسه چندین نمونه قدیمی نیز از روستاهای ترک زبان اطراف ویست انتخاب گردید. در گفت و گو با اهالی روستا مشخص شد بیشترین نمونه‌های قدیمی را می‌توان در مکان‌های عمومی و به ویژه مساجد قدیمی روستای ویست مشاهده کرد. روستای ویست از سه محله به نام‌های ریباط، میان‌ده و سادات محله شکل گرفته که هر محله دارای یک مسجد و پایگاه اجتماعی مشخص است. مسجد امام حسن مجتبی(ع) در منطقه مرکزی روستا و در محله ریباط قرار دارد.

قدیمی‌ترین مسجد روستا، مسجد سادات محله می‌باشد

جمع آوری طرح‌ها و نقش‌های مختلف قالی ایران به ویژه در مناطقی از جغرافیای بافت آن که به صورت ذهنی طرح بافت می‌شود، یکی از مهم‌ترین موضوعات تحقیقاتی در حوزه فرش کشور است. یکی از مهgorترین و ناشناخته شده‌ترین مناطق ذهنی بافت قالی ایران روستای ویست در نزدیکی شهر خوانسار می‌باشد. با دسته‌بندی و بازسازی نقش‌مایه‌های به کار رفته در این قالی در کنار شناخت رنگ‌ها و رنگ بندی اصیل مورد استفاده در هر منطقه می‌توان به مانگاری هرچه بیشتر این هنر اصیل در منطقه کمک شایانی نمود.

از سوی دیگر، ریشه‌یابی اجتماعی و مردم شناختی نقش‌ها و رنگ‌های منطقه می‌تواند برای آیندگان اصول مشخصی را تعیین کند تا انتقال طرح‌ها و رنگ‌ها از مناطق دیگر بافت و یا تحریف آن‌ها به مرور زمان جلوگیری نماید. با استفاده از اطلاعات به دست آمده می‌توان نقشه‌های قدیمی یا فراموش شده قالی ویست را که در برجه‌ای از زمان در بازارهای جهانی شناخته شده بوده را مجددًا بافت و بازارهای از دست رفته آن را احیا کرد.

در این پژوهش کوشش می‌شود طرح، نقش، رنگ و رنگ‌بندی قالی ویست با تأکید بر نمونه‌های قدیمی بازمانده شناسایی گردد و دلایل شکل گیری تحولات آن بررسی شود. با تحلیل و تشرییح ویژگی‌های به دست آمده می‌توان منبعی برای تولید کاربردی و احیاء (بازسازی)، تکرار نمونه‌ها، بازنگری احتمالی و همچنین بروز خلاقیت‌ها و ابداعات در طراحی و تولید فرش دست‌باف ایران را رقم زد. چنین رویکرد پژوهشی-علمی و تلاشی جهت تهیه چنین منابعی با اهداف مورد اشاره برای فرش دست‌باف ایران، این صناعت پرسابقه بومی و ملی را مبتنی بر جغرافیای بافت اصیل آن در قالب شاخص‌های فرهنگی هر منطقه حفظ و احیاء می‌نماید. اهداف اصلی این تحقیق شامل شناسایی و طبقه‌بندی انواع طرح‌ها و نقش‌مایه‌ها رایج و فراموش شده در قالی ویست، شناسایی و طبقه‌بندی فولکلور (ریشه محلی-مردمی) انواع طرح‌ها و نقش‌مایه‌های رایج و فراموش شده قالی ویست و شناسایی و طبقه‌بندی انواع رنگ‌های مورد استفاده و هم‌نشینی یا رنگ‌بندی به کار رفته در قالی‌های ویست دانست.

در این پژوهش به منظور طبقه‌بندی طرح و نقش‌مایه‌های قالی ویست در یک‌صد سال اخیر از دو شیوه مطالعه اسنادی و میدانی استفاده شده است.

در مطالعه اسنادی بازگویی به منابع مکتوب و غیرمکتوب شامل کتاب‌ها، مقالات، شرح وقایع تاریخی، سفرنامه‌ها و گزارشات، فرش‌های قدیمی یا تصاویر آن‌ها، تزئینات آثار تاریخی و مذهبی و هر نوع سند مکتوب یا تصویری یافت شده مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت تا طرح‌های اصیل از نمونه‌های منتقل شده (احتمالی) متمایز گردد.

در مطالعه میدانی نیز با مراجعه به روستای ویست و روستاهای لر زبان و ترک زبان اطراف آن و یافتن فرش‌های

جدول ۱- تعداد فرش های بررسی شده به تفکیک

نوع مالکیت فرش		تعداد فرش بررسی شده	نام روستا	ردیف
شخصی	عمومی			
۱۱	۳۶	مسجد صاحب الزمان(عج)	ویست(فارس زبان)- جمعا ۹۱ قالی	۱
	۲۸	مسجد امام حسن مجتبی		
	۱۶	مسجد فاطمیه		
۵	---	ارجنگ(ترک زبان)		۲
۳	---	کهرت(ترک زبان)		۳
۱	---	خوشه رود(ترک زبان)		۴
۲۰	۸۰	روستا	۴	جمع

به جز یک یا دو منطقه خاص که سوابق و پیشینه ویژه و بیشتری دارند، بقیه مناطق در واقع پیرو مراکز قالی بافی هم جوار بوده‌اند. (ژوله، ۱۳۸۱، ۱۸۶)

از جمله این مناطق می‌توان به روستایی ویست اشاره کرد که سال‌هاست پرآوازه‌ترین قالی حوزه جنوب و جنوب غربی گلپایگان را با همان ترکیب اولیه در طرح و نقش به صورت ذهنی بافت تولید می‌نمایند. (ژوله، ۱۳۸۱، ۱۸۹) روستایی ویست در دو کیلومتری بعد از شهر خوانسار در منطقه‌ای کوهستانی و سرسبز در دل پشتکوه‌های زاگرس واقع شده است.

ویست به علت قرار گرفتن در این منطقه از آب و هوایی معتدل برخوردار است.

این روستا در گذشته حدود پنج هزار نفر جمعیت داشته که اکنون به سه هزار و پانصد نفر تقلیل یافته است. علت این امر را می‌توان در خشکسالی منطقه و همچنین مهاجرت مردم به شهرهای اطراف دانست. (اداره جغرافیایی ارتش، جلد ۱، ۱۳۶۹، ۷۱)

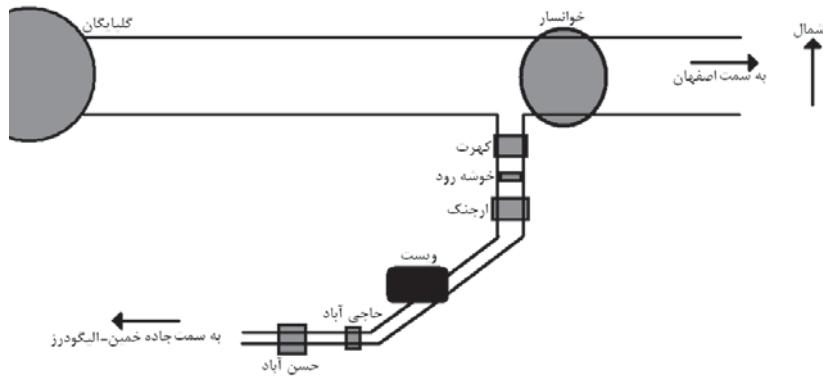
که به نام صاحب الزمان(عج) مزین شده است. در میان ده دو مسجد باب‌الحوائج و فاطمیه وجود دارد.

مسجد باب‌الحوائج جدیدترین مسجد ویست محسوب می‌شود و به همین دلیل برای کف‌پوش آن از فرش‌های ماشینی به جای فرش دست‌باف استفاده شده است.

بنابر این در این تحقیق هر سه مسجد روستا مورد بررسی دقیق و کامل قرار گرفت و کلیه فرش‌های موجود در آن‌ها تجزیه و تحلیل شدند. براین اساس تعداد یک صد نمونه از قالی‌های قدیمی ویست در مساجد و خانه‌های شخصی ویست، ارجنگ، کهرت و خوشه رود مطابق جدول ۱، شناسایی و مورد بررسی قرار گرفت.

جغرافیا و فرهنگ روستایی ویست

خوانسار و گلپایگان از مناطقی در جغرافیای قالی بافی اصفهان محسوب می‌شوند که اهمیت‌شان بر خلاف مناطقی همچون کاشان به دوره معاصر باز می‌گردد. با این حال تاریخ شروع قالی بافی در این نواحی معلوم نیست و احتمالاً

تصویر ۱- موقعیت روستاهای مورد مطالعه

تصویر ۲- تب شمار

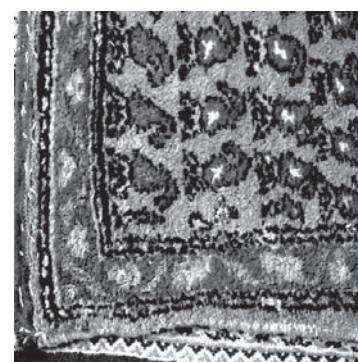
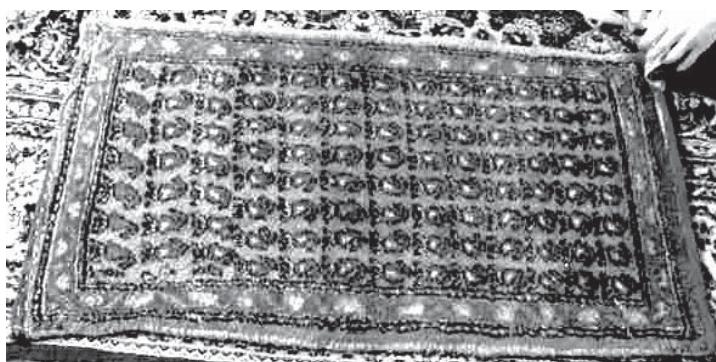
طوابیف که مسلک زندگی آنان عشاپری بوده دقیقاً معلوم نیست که آیا به جبر حاکمان زمان خود و یا به مقضای شغل و دامداری و بیلاق و قشلاق از مناطق سردسیر به مناطق گرمسیر مهاجرت کرده‌اند. از مشهورترین این طوابیف می‌توان به عمامی‌ها، سلامی‌ها و فروغی‌ها اشاره کرد که کماکان به لهجه اصیل فارسی و همدانی تکلم می‌کنند. (جابری و قطبی، ۴۵، ۱۳۷۲)

با این حال طبق برخی از تحقیقات صورت گرفته پیشینه کوچ اقوام ساکن در همدان به پیش از ۴۰۰ سال قبل و عهد کورش کبیر باز می‌گردد که بیان گر مهاجرت تاریخی دسته‌هایی از اقوام یهودی ساکن در همدان به خوانسار و گلپایگان بوده است. (زهدانی، ۱۹، ۱۳۷۷)

مشخصات فنی قالی ویست

فرش ویست، با متوسط رج شمار (۲۰ بین ۱۷ تا ۲۱) گره در ۷ سانتی‌متر، با چله‌های پنبه ای افغان ۱۲ لا پرز دولا پشمی و پود پنبه ای افغان ۷ لا تولید می‌شود. فرش ویست با گره ترکی (در یک صد سال گذشته گاه با گره فارسی) به صورت راست گردان، بدون قلاب، دو پود و نیم لول بر روی دارهای راست رودار (تبديل دارهای چوبی چهارچوبه به دارهای آهنه چهارچوبه) براساس چله کشی گردان (ترکی) که در آن کوچی بسته می‌شود، بافته می‌گردد. ابزار بافت از نوع فارسی، پرداخت به صورت فارسی در هرج و درطی بافت و در ابعاد بیان پارچه تا بزرگ پارچه بافت می‌شوند. اصولاً بافت قالی کمتر از ۱ متر مربع و بیشتر از ۹ متر مربع در ویست متداول نیست.

بافت یک فرش تقریباً یک‌ماه زمان می‌برده است. ضمن این که بافتگان برای این که بتوانند کارکرد روزانه خود را حساب کنند بعد از هر تعداد رج بافته شده در یک روز رنگ

تصویر ۳- نمونه‌هایی از طرح بته‌ای

اغلب مردم ویست به کار کشاورزی مشغول‌اند. عده‌های محصولات آنان گندم، جو، سیب‌زمینی، تباکو، یونجه و بادام است. از محصولات باعث آن‌ها می‌توان به انگور اشاره کرد. در گذشته دام داری و دام پروری ویست از رونق خاصی برخوردار بوده است، اما امروزه به علت شرایط خاص جوی و تغییر سبک زندگی مردم، رونق گذشته را ندارد. (عطار، ۱۳۷۹، ۱۵۸)

گویش مردم ویست به زبان فارسی اصیل است. البته سه قریه کوچک اطراف ویست به نام‌های روستای ارجنگ، کهرت، خوش‌رود (خشکرود) به زبان ترکی صحبت می‌کنند. همچنین روستای حاجی آباد و حسن آباد، لرستان هستند. در عین حال و با وجود نزدیکی این روستاهای به یکدیگر گویش آن‌ها روی یکدیگر تاثیر نداشت و هرمنطقه زبان خاص خود را دارد. (افتخار سیستانی، ۳۰، ۱۳۷۱)

سیر تحول قومیت‌های ساکن در روستای ویست
پیشینه روستای ویست به دوران مادها بازمی‌گردد. تحقیقات باستان‌شناسی اخیر در تپه مرکزی ویست نشان می‌دهد، قدیمی‌ترین آثار باستان‌شناسی منطقه گلپایگان و خوانسار متعلق به ویست است که مربوط به دوران اشکانی می‌باشد.

براساس گفته‌های مطلعین و آگاهان، ویست در گذشته شهری بزرگ به نام وسیه بوده است. نام ویست از نام‌های باستانی و به معنای قبیله بزرگ است. (عطار، ۱۳۷۹، ۱۵۹) از نظر دهخدا ویس در زبان اوستایی به معنای ده و قریه است. (ده، طایقه و قبیله) که می‌رویس بزرگ قبیله یا ویس محسوب می‌شده است. در زمان ساسانیان شاهزادگان را ویسپهیر یا ویسپرید به معنای زاده خانواده بزرگ می‌نامیدند. (دهخدا، ۱۳۷۷، ۲۳۲۶۴)

در شجره‌نامه ویسه که امروزه در کتابخانه عمومی اراک قرار دارد، آمده ویسه قلعه‌ای بوده است که یک درب آن به روستای خوش‌رود امروزی و درب دیگر شزار پیر شهریار در حسن آباد بوده و قدمتی معادل ۳۷۰۰ سال دارد. (دهخدا، ۱۳۷۷، ۲۳۲۶۵)

طوابیف ساکن در ویست از حدود ۴۰۰ سال پیش از روستاهای همدان به این منطقه مهاجرت کرده‌اند، این

تصویر ۴-ت، دست تکی
ویست

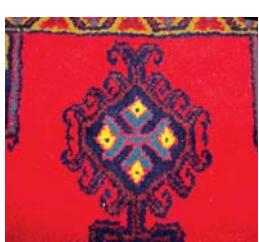
تصویر ۴-ب، نمونه ای از قالی
ویست

تصویر ۴-ج، حوض

تصویر ۴-ح، قلک

تصویر ۴-ز، قندون(قندان)

تصویر ۴-د، بال خروسی(بال
طلایی)

تصویر ۴-ل، گل کاغذی

تصویر ۴-ک، دست

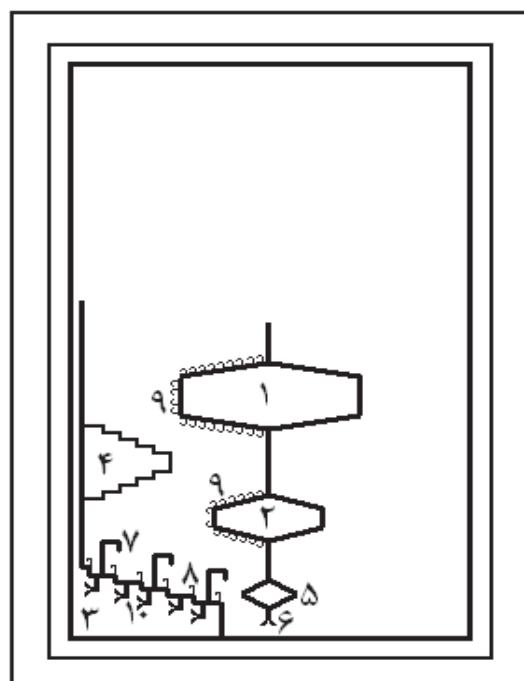

تصویر ۴-و، تکی وسطاتکی(بالا)

قالب طرح و نقش قالی ویست

قالب اصلی طرح ویست در تصویر ۴-الف، نشان داده شده است. در تصویر ۴-ب، نیز نمونه ای از طرح های ویست مشاهده می شود. قالی های ذهنی بافت ویست دارای نقشه یک چهارم است. قسمت های اصلی و همیشگی در طرح و نقشه قالی ویست که در تصویر ۴-الف، شماره گذاری

تصویر ۴-الف، قالب کلی طرح ویست

به کار رفته در حمیل ها (میل های باریک بین زمینه و حاشیه) که در اصطلاح محلی به آن تب شمار می گویند را عرض می کردند. تصویر ۲، نمونه ای از این نوع تب شمار را نشان می دهد.

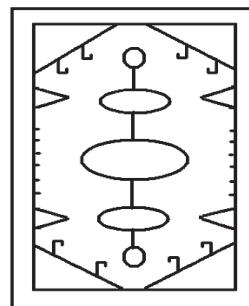
ساختار کلی طرح و نقش قالی ویست
قالی ویست در قالب هندسی و به صورت ذهنی بافت تولید می شود و از جنبه سبک شناسی در حوزه قالی های روستایی یافت قرار می گیرد. قالی های ویست دارای دو قالب مشخص و یکنواخت هستند. این دو قالب به طرح های بته ای و ویستی (یاوری) معروف است. قالب بته ای اصولاً قالبی شناخته شده و تجاری محسوب نمی شود.

قالب طرح و نقش قالی بته ای
قالب ناشناخته و غیرتجاری بته ای در روستای ویست برپایه واگیره بته که در سراسر متن، در ردیف های عرضی و طولی تکرار می شود، شکل می گیرد. این نوع قالی اصولاً در قالب قالی شناخته شده ویست مطرح نیست. این طرح اغلب توسط بافندگان جوانی که تازه مشغول به کار شده اند به عنوان یک تمرین برای پیشرفت در بافت تولید می شود. در کتب مختلف نیز از این نوع طرح سخنی به میان نیامده است. در برخی از این نوع قالی ها گاه ابتکاراتی بسیار ساده نیز به صورت هندسی مشاهده می شود. تصویر ۳، نمونه ای از این نوع طرح را نشان می دهد.

در طرح بته ای، بته ها دارای شکل ساده بوده و در هر ردیف عرضی در متن فرش، انحنای چرخش بته ها بر عکس می شود (شکل قهر و آشتی). طرح های بته ای در ابعاد کوچک و بارج شمار کمتر بافته می شوند (ضخیم تر هستند).

تصویر ۵-ب، نمونه‌ای از یکی در فرش ویست با ترنج و ترج گوشه

تصویر ۵-الف، قالب کلی ترنج و ترنج گوشه در تکی

تصویر ۴-ی، نوک

تصویر ۶- مقایسه حاشیه‌های فرش‌های روستای ویست با روستاهای اطراف آن، راست: روستاهای اطراف ویست - چپ روستای ویست

مقایسه فرش‌های اصیل و غیر اصیل ویست

فرش‌های بافت ویست با فرش‌های روستاهای اطراف اگرچه از نظر کلیات طرح و نقشه یکسان هستند، اما تفاوت‌های کمی، آن‌ها را از یکدیگر متمایز می‌سازد. به همین دلیل است که فرش‌های بافت روستاهای اطراف ویست در اصطلاح فرش‌های خوانساری نامیده می‌شوند.

تفاوت‌های فرش روستای ویست و فرش خوانساری عبارتند از:

۱- گره بافت در روستای ویست متقارن (ترکی) و روستاهای اطراف ویست نامتقارن (فارسی) است.

۲- تعداد حاشیه‌های طرح در فرش‌های ویستی اصیل معمولاً ۳ (دو حاشیه باریک و یک حاشیه پهن) و در فرش‌های خوانساری بیش از ۳ (اغلب ۵ حاشیه شامل دو حاشیه باریک، یک حاشیه پهن و دو حاشیه طره مانند که در طرفین حاشیه پهن و یا دو طرف حاشیه‌های باریک قرار می‌گیرند)، است. (مشابه تصویر ۶)

۳- در فرش‌های اصیل ویست یکی از رنگ‌های اصلی حاشیه بُخُو (زرد متمایل به سبز، به معنای نرم و سست) است.

در فرش‌های خوانساری این رنگ کدرتر بوده (خلوص رنگ کمتر است) و تمایه سبز رنگ آن بیشتر است.

(تصویر ۶)

شده‌اند عبارتند از:

۱- حوض - ۲- بال خرسی (بال طلایی) - ۳- تکی (تک) - ۴- تکی وسطی - ۵- قندون (قندان) - ۶- قُلک - ۷- دَست تکی - ۸- نوک - ۹- دَست - ۱۰- گل کاغذی.

به نظر می‌رسد نام اصطلاحات براساس واژگان اصیل پارسی است. به طور مثال واژه تکی برگرفته از واژه تکین به معنی زیرین یا فرو دین است (دهخدا، ۱۳۷۷، ۱۹۲۱)، که اشاره به محل قرارگرفتن این جزء نقشه در کناره‌های پایینی زمینه طرح دارد.

در برخی از قالی‌های ویست، دو قسمت دیگر در داخل تکی (قسمت ۳ از تصویر ۴-الف) به ترتیب با نام‌های ترنج و ترنج گوشه به طرح اضافه می‌شوند که در تصویر ۵-الف قابل مشاهده است. شکل ترنج‌ها و ترنج گوشه‌ها همواره یکسان نیست.

علامه دهخدا، با استناد به فرهنگ غیاث اللغات معتقد است تُرنج به بوته گل‌هایی که بر هر چهار گوشه چادر، شال و قبا با استفاده از گلابتون نقش زده می‌شود، اطلاق می‌گردد. دهخدا کنج را معادل ترنج به معنای شِکنج یا شکستگی و پیچش نیز معرفی می‌کند. (دهخدا، ۱۳۷۷، ۱۹۱۰-۱) بنابراین اطلاق واژه ترنج می‌تواند به مفهوم ایجاد شکستگی در نقش تکی باشد.

جدول ۲ - تنوع فراوانی رنگ‌های به کار رفته در متن (زمینه اصلی)

تعداد رنگ در متن	۵ رنگ	۶ رنگ	۷ رنگ	۸ رنگ	۹ رنگ	۱۰ رنگ
فراوانی	۴۲	۳۰	۲۱	۴	۲	۱

جدول ۳ - تنوع فراوانی رنگ‌های به کار رفته در حاشیه

تعداد رنگ در حاشیه	۲ رنگ	۳ رنگ	۴ رنگ	۵ رنگ	۶ رنگ	۷ رنگ
فراوانی	۱	۱	۱۷	۶۱	۱۹	۱

محدود می‌باشد.
بسیاری از رنگ‌ها بر اثر تکرار برخی دیگر از رنگ‌ها، در طول زمان فراموش شده و یا با تغییر شیوه رنگرزی از سنتی به نیمه صنعتی، به مرور تنوع رنگی محدود قالی ویست باز هم محدودتر شده است. تعداد اندک نمونه‌های برخی از ستون‌های جدول‌های ۲ و ۳ نشان از عدم انتباط با سنت اصیل منطقه دارد. بر این اساس حاشیه‌هایی که با ۲، ۳ و یا ۷ رنگ کار شده‌اند با سنت منطقه منافات داشته و همچنین زمینه‌های اصلی که با ۹ یا ۱۰ رنگ کار شده با سنت اصیل منطقه همخوان نیستند.

بررسی بیشتر بر روی نمونه‌های موجود نشان می‌دهد تنها و نمونه از میان یک صد نمونه بررسی شده وجود دارد که تعدادی از رنگ‌های به کار رفته در متن، در حاشیه نیز وجود ندارد. بنابراین می‌توان گفت که سنت منطقه در تنوع رنگی حاشیه و متن طرح نیست. از سویی دیگر چهل و هفت نمونه از فرش‌های بررسی شده دارای تعداد رنگ‌های یکسانی هستند که در متن و حاشیه به کار رفته‌اند. این موضوع نیز نشان از محدودیت رنگ‌های مورد استفاده در قالی ویست دارد. در نهایت می‌توان نتیجه گرفت:

الف- تعداد رنگ‌های به کار رفته در فرش اصیل ویست در حاشیه بین ۴ تا ۶ رنگ و در زمینه یا متن اصلی بین ۵ تا ۷ رنگ است.

ب- مجموع اغلب رنگ‌های مورد استفاده در قالی اصیل ویست (رنگ‌های حاشیه و متن اصلی) بیش از ۷ رنگ نمی‌باشد. ج- رنگ‌های به کار رفته در حاشیه و متن (زمینه اصلی) قالی اغلب یکسان است.

تعداد نقشمايه‌های به کار رفته در فرش ویست جدول‌های ۴، ۵ و ۶ به ترتیب تنوع فراوانی تعداد نقشمايه‌های به کار رفته در متن، حاشیه و کل طرح فرش را نشان می‌دهند. براساس جداول اشاره شده به ترتیب در متن (زمینه اصلی) حداقل ۴ و حداقل ۱۴ نقشمايه و در

۴- در طرح فرش‌های خوانساری قندون و قفلک نسبت به فرش‌های ویست به حاشیه و بال خروسوی نزدیک‌تر است. ضمن آن که شکل قفلک‌ها در فرش‌های خوانساری از حالت مرغک و قلاب‌دار به شکل لوزی یا مثلث تغییر شکل می‌دهد. (تصویر ۷)

۵- نقش حوض و بال خروسوی اغلب در فرش‌های اصیل ویست پرکار تر از فرش‌های خوانساری است.

رنگ‌بندی در فرش ویست

رنگ‌های اصلی در قالی ویست شامل شش رنگ، لاکی (در اصطلاح محلی گلی)، سورمه‌ای (در اصطلاح محلی آبی)، صورتی (در اصطلاح محلی دوئی)، زرد با ته مایه سبز (در اصطلاح محلی بُخُو)، سفید و قهوه‌ای می‌باشد.

بررسی نمونه قالی‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد در بیش از هشتاد درصد از قالی‌ها، رنگ‌ها به صورت یک در میان از حاشیه باریک لاکی (گلی) آغاز و به سورمه‌ای (آبی) ختم می‌شود. به این ترتیب حاشیه پهن سورمه‌ای (آبی) بوده و زمینه متن لاکی (گلی) رنگ خواهد بود. به همین دلیل رنگ غالب در حاشیه‌ها آبی و در متن گلی است. در بقیه موارد در حاشیه رنگ‌های سفید، سورمه‌ای و زرد (بخو) به ندرت به رنگ غالب تبدیل می‌شوند. این در حالی است که در متن رنگ‌های سفید و سورمه‌ای بسیار کم جایگزین رنگ لاکی شده و رنگ غالب لقب می‌گیرند. نکته جالب در مورد رنگ بدی قالی‌های ویست عدم کاربرد رنگ بخو در متن یا زمینه اصلی قالی به عنوان رنگ غالب است. ضمن این که از رنگ قهوه‌ای فقط برای تزئین نقوش متن استفاده می‌شود.

جدول‌های ۲ و ۳ به ترتیب تنوع رنگ‌های به کار رفته در متن و حاشیه قالی‌های مورد بررسی را نشان می‌دهند. بر این اساس در متن (زمینه اصلی) حداقل ۵ و حداقل ۱۰ رنگ و در حاشیه حداقل ۲ و حداقل ۷ رنگ استفاده شده است. با این حال بیشترین فراوانی تکرار ۵ رنگ در متن و حاشیه می‌باشد. تعداد رنگ‌های به کار رفته در قالی ویست

جدول ۴ - تنوع فراوانی تعداد نقشمايه‌های به کار رفته در متن (زمینه اصلی)

تعداد نقشمايه در متن	۴ نقشمايه	۵ نقشمايه	۶ نقشمايه	۷ نقشمايه	۸ نقشمايه	۹ نقشمايه	۱۰ نقشمايه	۱۱ نقشمايه	۱۲ نقشمايه	۱۳ نقشمايه	۱۴ نقشمايه
فراوانی	۴	۱۰	۱۳	۱۵	۲۲	۲۴	۷	۱	۲	۱	۱

جدول ۵ - تنوع فراوانی تعداد نقشمايه‌های به کار رفته در حاشیه

تعداد نقشمايه در حاشیه	۱ نقشمايه	۲ نقشمايه	۳ نقشمايه	۴ نقشمايه	۵ نقشمايه
فراوانی	۵	۲۶	۳۳	۲۹	۷

جدول ۶ - تنوع فراوانی تعداد نقشمايه‌های به کار رفته در کل طرح فرش

تعداد نقشمايه در کل طرح	۵ نقشمايه	۶ نقشمايه	۷ نقشمايه	۸ نقشمايه	۹ نقشمايه	۱۰ نقشمايه	۱۱ نقشمايه	۱۲ نقشمايه	۱۳ نقشمايه	۱۴ نقشمايه	۱۵ نقشمايه	۱۶ نقشمايه	۱۷ نقشمايه
فراوانی	۲	۳	۸	۶	۱۲	۱۲	۴	۲۱	۲۱	۶	۱	۳	۱

غیر جانوری که هر کدام به بخش‌های متفاوتی تقسیم می‌شوند، طبقه بندی کرد.

نقشمايه‌های گروه دارای گیاهان و جانوران در قالی ویست گروه نقشمايه‌های دارای گیاهان بر اساس تصویر ۸، نمونه ای از نقشمايه سه دسته تقسیم می‌شوند. تصویر ۹، نمونه ای از نقشمايه گروه برخ است و گل‌دانها و تصویر ۱۰، نمونه هایی از نقشمايه گل‌های منفرد را نشان می‌دهد. نقشمايه درخت در گروه نقشمايه‌های دارای گیاهان قرار دارد که یکی از ساده‌ترین و انتزاعی‌ترین نقوش قالی ویست محسوب می‌شود. نقشمايه درخت ساختار پره مانند دارد که پره‌ها به موازات هم در محور اصلی تکرار می‌شوند.

در نقشمايه گل‌دان، همواره گل‌دان یک شکل سه گوش دارد و گل در داخل گل‌دان شامل دو برگ و یک گل است. گل‌دان‌ها اغلب بر روی دسته‌ها قرار می‌گیرند. نوعی دیگر از گل‌دان‌ها هم وجود دارد که در آن گل‌دان و گل در داخل یکدیگر ادغام شده‌اند. در نگاه اول این نوع گل‌دان‌ها شاید نوعی گل محسوب گردد، اما با توجه به محل قرار گرفتن آن‌ها (بالای دست)، به یقین گل‌دان محسوب می‌شوند.

نقشمايه گل‌های منفرد را می‌توان به دو نوع تقسیم کرد. گل‌های منفرد ریز، مانند گل سه‌تاپی و گل‌هایی با هسته مرکزی و دایره‌مانند، نظیر سیپک، برخی از نقشمايه‌های جانوران نیز در تصویر ۱۱ مشاهده می‌شود.

نقشمايه‌های گروه شکل‌های هندسی غیر گیاهی و غیر جانوری در قالی ویست

الف- چند گوش‌ها

حاشیه حداقل ۱ و حداقل ۵ نقشمايه استفاده شده است. ضمن این که در کل طرح فرش حداقل ۵ و حداقل ۱۷ نقشمايه در نمونه فرش‌های بررسی شده به کار رفته است. با این حال بیشترین فراوانی تکرار استفاده از ۹ نقشمايه در متن و ۳ نقشمايه در حاشیه می‌باشد. بیشترین فراوانی تکرار در بین نمونه فرش‌های بررسی شده استفاده از ۱۲ یا ۱۳ نقشمايه در کل طرح فرش می‌باشد.

بررسی‌های بیشتر نشان می‌دهند نقشمايه‌های به کار رفته در حاشیه‌های قالی ویست در طول زمان تغییر محسوسی نکرده‌اند. اما فرش‌هایی که در متن یا زمینه اصلی آن‌ها بیش از ۱۰ نقشمايه به کار رفته است با سنت اصیل منطقه منافات دارند. از سوی دیگر تعداد مجموع نقشمايه‌های به کار رفته در کل طرح قالی اصیل ویست نمی‌تواند بیشتر از ۴ نقشمايه باشد. در نتیجه می‌توان گفت:

الف- تعداد نقشمايه‌های به کار رفته در حاشیه فرش اصیل ویست بین ۱ تا ۵ و در زمینه بین ۵ تا ۱۰ نقشمايه است.

ب- حداقل مجموع نقشمايه‌های به کار رفته در قالی اصیل ویست (حاشیه و متن اصلی) بیش از ۱۴ نقشمايه نمی‌باشد.

ج- نقشمايه‌های به کار رفته در حاشیه و متن (زمینه اصلی) قالی اغلب با یکدیگر یکسان نیستند.

طبقه بندی نقشمايه‌های به کار رفته در قالی ویست

براساس شکل و قالب نقشمايه‌ها، ماهیت بصری و ظاهری آن‌ها و نیز کاربردشان در متن یا حاشیه، می‌توان آن‌ها را به صورت تصویر ۸، در سه گروه اصلی نقشمايه‌های دارای گیاهان، جانوران و شکل‌های هندسی غیر گیاهی و

تصویر ۷- قندون و قفلک در فرش های ویست و خوانساری، (راست: قندون و قفلک در فرش خوانساری)

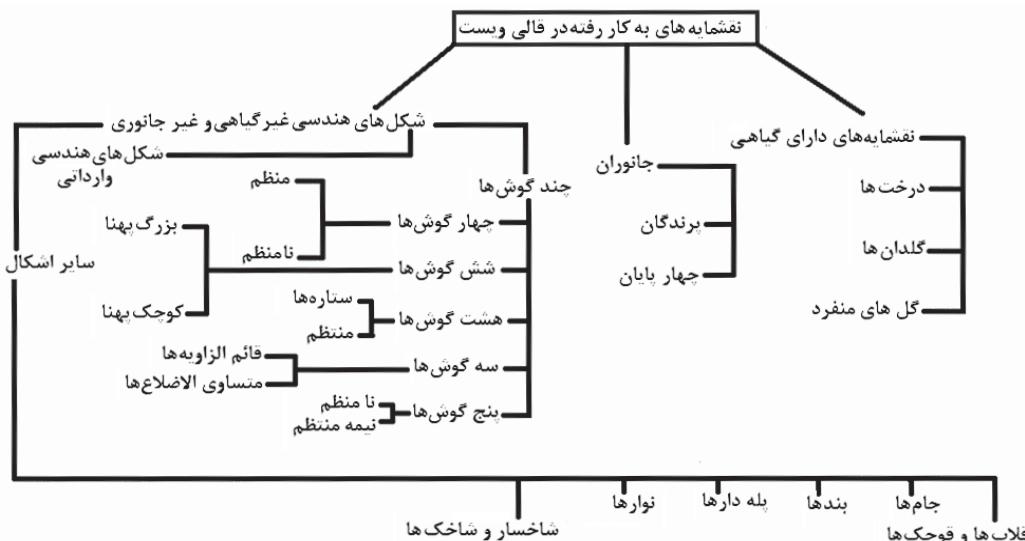
هشت گوش ها در قالی ویست به دو نوع منتظم و ستاره تقسیم می شوند. هشت گوش های منتظم در قالی ویست کمتر به چشم می آیند، که این از ویژگی های طراحی ذهنی این قالی است.

تصویر ۱۳، نمونه هایی از هشت گوش های منتظم را در قالی ویست نشان می دهد. ستاره ها نیز دسته دیگری از هشت گوش ها هستند. ستاره های هشت پر اگرچه هشت پر دارند اما اساساً اضلاع آن ها مضربی از ۸ و اغلب ۱۶ است. اما به منظور منشعب شدن از هشت گوش ها در این دسته قرار گرفته اند. گاهی نیز ستاره های هشت پر در داخل هشت گوش های منتظم محاط می شوند. (تصویر ۱۳) تزئینات هشت گوش اغلب در حوض به کار می روند. سه گوش های کیکی از قالب های خاص در قالی ویست است. خاص از این جهت که هم در حاشیه و هم در حوض به دو شکل قائم الزاویه و متساوی اضلاع دیده می شوند.

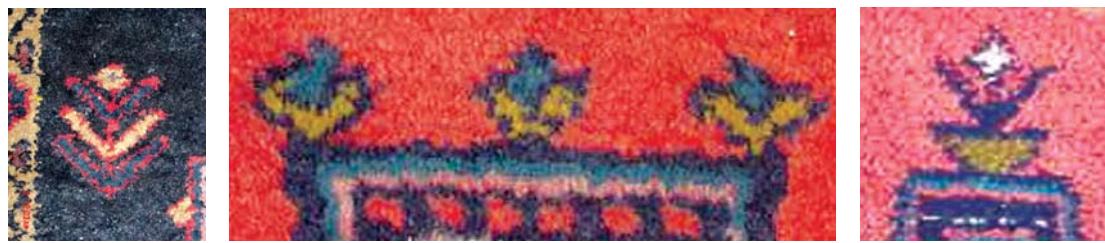
تصویر ۱۴، نمونه هایی از سه گوش ها را نشان می دهد. برخی از گلدان ها سه گوش هستند. آخرین دسته از چند

چهار گوش ها، اولین گروه از دسته چند گوش ها هستند که خود به دو دسته منظم و نامنظم تقسیم می شوند. ضلع های چهار گوش های منظم دو به دو با یکدیگر برابر است (مانند مربع، لوزی و متوازی الاضلاع) در حالی که ضلع های چهار گوش های غیر منظم این ویژگی را ندارد. نمونه ای از چهار گوش های منظم و نامنظم در تصویر ۱۲ مقایسه شده است. شش گوش های معروف ترین و تکراری ترین نقش مایه قالی ویست است. بارزترین نقش مایه شش گوش در قالی ویست حوض وبال خروسی می باشد. قندان ها نیز گاهی شش گوش (قالی های ویستی) و گاه چهار گوش (اغلب در قالی های خوانساری) است.

شش گوش ها در صورتی که اضلاع میانی شان بیشتر از ۲/۳ اضلاع جانبی آن ها باشد، اصطلاحاً بزرگ پهنا نامیده می شوند. حوض ها (تصویر ۴-ج) شاخص ترین شش گوش های بزرگ پهنا هستند و بال خروسی ها نیز (تصویر ۴-د) از برجسته ترین شش گوش های کوچک پهنا هستند.

تصویر ۸- طبقه بندی نقش مایه های به کار رفته در قالی ویست

تصویر ۹- دو نمونه از نقشمايه‌های درخت و گلدان از گروه گیاهان ونباتات، راست: گلدان نوع اول، وسط: گلدان نوع دوم، چپ: درخت

تصویر ۱۰-الف- دو نمونه از نقشمايه‌های گل‌های منفرد، راست سیبک، چپ: گل سه تایی

تصویر ۱۱- دو نمونه از نقشمايه‌های جانوران، راست: میلیچ (گنجشگ)، چپ: شتر

بندهای رشتۀ‌های گل‌دان، اریب یا پر چینی هستند که در حاشیه، متن و داخل حوض به کار می‌روند. در تصویر ۱۷ دو نمونه از شاخص‌ترین بندهای مورداستفاده در حاشیه و زمینه مشاهده می‌شود. از بندها می‌توان برای ترتیب داخل حوض نیز استفاده کرد.
یکی دیگر از شکل‌هایی که در قالی‌ویست به کار می‌رود. نوارها تقریباً شبیه بندها هستند. اما دو تفاوت آشکار با آن‌ها دارند. نخست این که بسیار پهن‌تر از بندها هستند و دیگر این که برخلاف بندها هیچ پیچ و تابی نداشته و کوتاه‌تر از آن‌ها هستند. نوارها اغلب در داخل حوض به کار می‌روند. تصویر ۱۸، نمونه‌ای از نوارهای تزئینی داخل حوض را نشان می‌دهد.

قالب‌های پله‌دار، همچون قلاب و شش گوش از ویژگی‌های قالی ذهنی ویست است. تکی و تکی وسط (تصویرهای ۴-۵-۶-۷) از قالب‌های پله‌دار هستند. شکل‌های پله‌دار بر بسیاری از طرح‌های ثابت قالی ویست تاثیر گذاشته و گاه حتی شکل ثابت آن‌ها را نیز تغییر داده است. نقشمايه‌های

گوش‌ها در قالی ویست پنج گوش‌ها هستند. پنج گوش‌ها می‌توانند نامنظم یا نیمه منظم باشند.

معروف‌ترین پنج گوش‌ها را به صورت نامنظم می‌توان در ترنج‌های تکی مشاهده کرد. جالب آن‌که در چنین قالی‌هایی گاهی اوقات ترنج گوشه تکی نیز شکل پنج ضلعی، اما این بار منظم پیدا می‌کند. تصویر ۱۵، پنج ضلعی‌های منظم و نامنظم را نشان می‌دهد.

ب- سایر شکل‌ها

دسته اول از شکل‌های دیگر در قالی‌ویست، قلاب‌ها و قوچک‌ها هستند. قلاب و قوچک نشان بارز طرح قالی‌ویست است. دست (تصویر ۴-ت)، نوک (تصویر ۴-ی)، قفلک (تصویر ۴-ح)، تزئینات بال خروسی، حوض و تکی از مهم‌ترین شکل‌های قلاب دار قالی‌ویست است.

از جام به ندرت در شکل‌های قالی ویست استفاده می‌شود. جام بسیار شبیه قلاب است. بارزترین شکل جام در قالی‌ویست، حاشیه دوستکامی است. (تصویر ۱۶) بند در قالی ویست به گونه‌های مختلف به کار می‌رود.

تصویر ۱۳- هشت گوش های منتظم

رفته در قالی ویست است. این حاشیه شامل یک نقشماهی گل گردی می باشد که در میان توسط دو اره ای محصور شده است. گل گردی و اره ای های کنار، هر دو از بالا و پایین توسط یک بند نازک به یکدیگر متصل شده و ساختار حاشیه با تکرار این نقش شکل می پذیرد. این ساختار دقیقاً مبتنی بر نقشماهی های هراتی منشعب از چهره انسانی محصور در میان دو ماهی است که در نقشه های فرش ایرانی به کرات دیده می شود. این ساختار با توجه به ذوق و ذهنی باف بودن فرش ویست گاه تغییرات اندکی نیز می کند. نمونه های مختلفی از حاشیه گروس نوع اول در تصویر ۲۲ مشاهده می شود.

در ساختار حاشیه گروس نوع اول ارهای به کار رفته که در دو طرف گل گردی با دورنگ متفاوت باقی است که برای تکرار دو رنگ به کار رفته در اره ای اطراف گل گردی ساختار مشخصی وجود ندارد. گاهی حتی با فنده رنگ ارهای را یکسان در نظر گرفته اما با بندی طریف از میان ارهای را به دو نیم تقسیم کرده است. در حاشیه گروس نوع اول اغلب ارهای ها پرده هایی $\triangle$ مانند دارند. اما گاهی خلاقیت با فنده ذهنی باف این شکل ها را به طور $\square$ معکوس می سازد. شکل بندها نیز در حاشیه های گروس نوع اول که اره ای و گردی را به یکدیگر متصل می سازد، می تواند تغییر کند که این نیز نوعی ذوق آزمایی در بافت بافندۀ ذهنی باف تلقی می شود. اما گاهی اوقات حاشیه گروس تغییرات بیشتری دارد و این مساله در قالی های جدیدتر دیده می شوند. البته ساختار هراتی گونه حفظ شده و شکل تکراری آن نیز مبتنی بر قرار گرفت یک گل گردی در میان دو اره ای حفظ می شود. اما بندها به صورت موازی و در خلاف جهت یکدیگر، گل گردی و اره ای ها را به یکدیگر متصل می نمایند و برای تکرار بعدی صرفایکی از بندها امتداد می یابند. این امتداد، نزدیک بندی است که منقطع گشته و ادامه نیافته است. بند امتداد یافته برای نزدیک شدن به بند منقطع گشته، می بایست از میان گل های ضربدری شکلی عبور کند. به طوری که بیننده تصور کند بین هر شکل هراتی یک گل

تصویر ۱۴- سه گوش ها (راست: متساوی الاضلاع، چپ: قائم الزاویه)

پله دار و قلاب دار در قالی ویست پیوستگی قابل توجهی به یکدیگر دارند. اره ماهی و اره از معروف ترین نقشماهی های پله دار به شمار می روند. (تصویر ۱۹) شاخک و شاخسار از دیگر طرح های موجود در قالی ویست است که جزء سازنده درخت می باشند. شاخسار گاه با بندها ترکیب می گردد. شانه نوع دیگری از شاخک محسوب می شود که بر روی تکی وسط یا بر روی دست می نشیند. (تصویر ۲۰) تعداد محدودی شکل های وارداتی هندسی و غیرهندسی در قالی ویست از سی تا چهل سال گذشته رواج پیدا کرده است. (تصویر ۲۱)

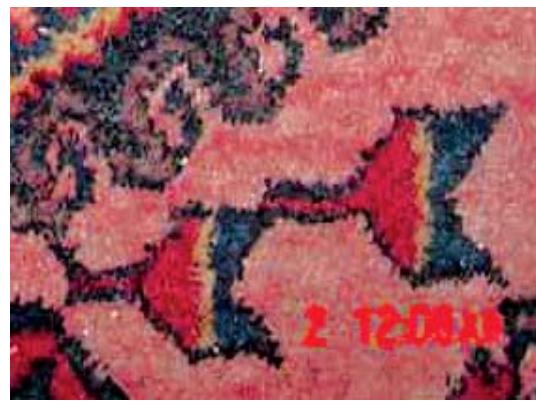
أنواع حاشييه های قالى ویست

حاشیه های پهن در قالی ویست بیش از سه نوع نیست. به غیر از دوستکامی، دو نوع دیگر هم ساختار هراتی دارند. حاشیه های قالی ویست براساس گستره فراوانی عبارتند از: گروس(اصطلاح محلی) نوع اول، گروس نوع دوم و دوستکامی (دوسکومی).

الف- حاشیه گروس نوع اول
حاشیه گروس پایه ای ترین و ساده ترین حاشیه به کار

تصویر ۱۵- پنج گوش‌ها راست: ترنج پنج ضلعی نامنظم؛ چپ: ترنج گوشه پنج ضلعی منظم و قلاب‌دار

تصویر ۱۶- برخی از شکل‌های جام‌گونه به کار رفته در قالی‌ویست، راست: ترئینات داخل حوض، چپ: حاشیه دوستکامی (اصطلاح محلی برو و بیا)

تصویر ۱۷- شکل بندی گل دار به کار رفته در زمینه و دور تا دور حوض(راست) شکل بندی گل دار در حاشیه باریک موسوم به چرت بافی(چپ)

جدید پیدا کرده است. تصویر ۲۴، نوع دیگری از حاشیه‌های گروس دسته اول را نشان می‌دهد اره ای‌ها جای خود را به سیبیک‌ها داده است. این حاشیه بر خلاف حاشیه تصویر ۲۳، اغلب در قالی‌های ویستی به کار می‌رود.

حاشیه‌های گروس دسته اول علاوه بر قالی‌های ویستی (تصویر ۲۴) در قالی‌های ویستی خوانساری (تصویر ۲۵) نیز تکرار می‌گردند و به نظر می‌رسد برگرفته از اره ای‌ها است که در تکرار میان هر دو سیبیک قرار می‌گیرد. طرح اضافه شده با قالب‌های متداول قالی‌های ویست هم خوانی

گردی و دو گل اره ای و مجموعه‌ای از گل‌های سه تایی یا گاه پنج تایی ضربدری شکل قرار گرفته است. نمونه ای از این حاشیه گروس نوع اول در تصویر ۲۲، قابل مشاهده است.

به نظر می‌رسد این نوع حاشیه متأثر از حاشیه‌های هراتی فرش‌های شهری باف است چرا که نوع حرکت بندها و همچنین قرار گرفتن اره ای‌های کناری بسیار مشابه شکل انتزاعی شده هراتی در قالی‌های شهری باف است. این نوع حاشیه در فرش‌های خوانساری دیده می‌شود. حاشیه‌های گروس دسته اول شکل‌های دیگری نیز در قالی‌های ویستی

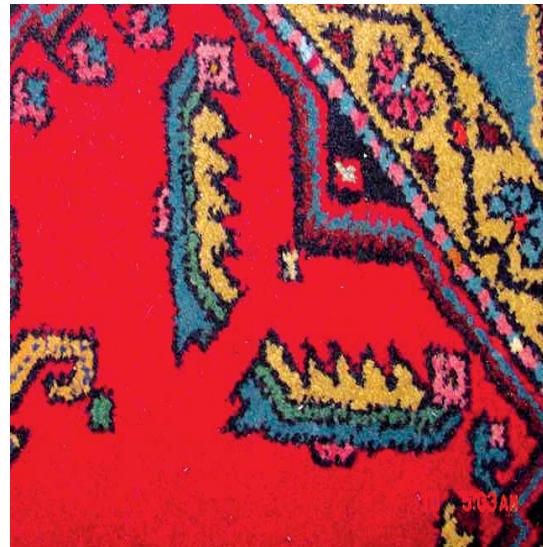
تصویر ۱۷- شانه روی دست تکی، نمونه‌ای از شاخک‌ها

تصویر ۱۸- شکل‌های نواری به کار رفته در داخل حوض

تصویر ۱۹- ارده ماهی،(راست) چپ: ارده(چپ)

پایین و تنها از یک طرف به یکدیگر توسط یک بند متصل می‌گردند. ارده‌ای‌ها نیز مانند حاشیه گروس نوع اول از میان به دو رنگ متفاوت بافته می‌شوند. شیوه خلاقانه که در حاشیه گروس نوع اول به کار می‌رفت در این نوع حاشیه‌ها نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد.

ج- حاشیه دوسکومی(دوستکامی)

حاشیه دوسکومی که در ویست به حاشیه برو و بیا معروف است، از جمله حاشیه‌های شناخته شده فرش ایران به شمار می‌رود که در فرش‌های قشقایی و حتی قفقاز هم مشاهده می‌شود. ریشه این حاشیه و نقش نیز به اعتقادات مهرپرستی و جام دوسکومی بر می‌گردد که براساس هفت خط بودن آن بین مرشدان و تازه گرویدگان به آیین مهر براساس رتبه، درجه و مقام دست به دست گردیده و نوشیده می‌شده است. ساختار دوسکومی شامل یک جام شراب و دو برگ یا ارده می‌باشد که در دو طرف جام به کار رفته است.

(۴۷:۱۳۸۱)

ندارد. در تصویر ۲۳، قالی ویستی یک بافته کهرتی دیده می‌شود. همچنین در تصویر ۲۵، فرشی کاملاً متفاوت بالاجزا و ساختار قالی‌های اصیل ویست مشاهده می‌شود. این فرش نمونه‌گویایی از نابودی و تحریف نقشه‌های اصیل قالی ویست است.

ب- حاشیه گروس نوع دوم

حاشیه گروس دسته دوم نسبت به گروس دسته اول کمتر دستخوش تغییر شده است. تقریباً در همه نمونه‌هایی که از این نوع حاشیه استفاده می‌کنند شکل‌ها و قالب‌های به کار رفته یکنواخت و یکسان است. تصویر ۲۶، نمونه‌هایی از این حاشیه‌ها را نشان می‌دهد. ساختار این حاشیه شامل یک نقشماهی گل دسته ای است که دو طرف آن، دو ارده ای در حالی که سرآن‌ها به سوی گل دسته ای خمیده شده، قرار می‌گیرند. این ساختار در حاشیه قالی به نحوی تکرار می‌گردد که بین هر تکرار یک نقشماهی گل گردی نیز به کار رود. ارده‌ای‌ها، گل گردی و گل دسته ای در این ساختار از

طبقه بندی طرح‌ها و نقشمايه‌های
قالی ذهنی بافت ویست

تصویر ۲۲- نمونه‌های مختلف حاشیه گروس نوع اول

تصویر ۲۱- نقشمايه بته از بارزترین شکل‌های وارداتی به منطقه است.

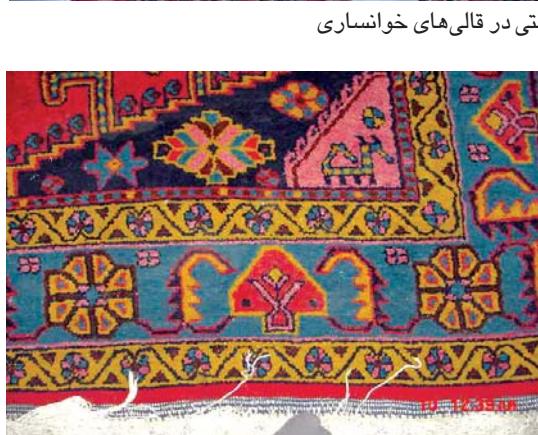
تصویر ۲۴- شکل جدید حاشیه گروس نوع اول در قالی‌های ویستی

تصویر ۲۳- شکل جدید حاشیه گروس نوع اول در قالی‌های خوانساری

تصویر ۲۵- حاشیه گروس نوع اول، تبدیل شکل‌های جدید قالی‌های ویستی در قالی‌های خوانساری

تصویر ۲۶- نمونه‌هایی از حاشیه گروس نوع دوم

نتیجه

قالی ویست در قالب هندسی و به صورت ذهنی بافت تولید می شود و از نظر سبک شناسی در گروه قالی های روستایی بافت قرار می گیرد. قالی های ویست دارای دو قالب مشخص و یکنواخت هستند. این دو قالب به طرح های بته ای و ویستی (یاوری) معروف اند. قالب بته ای اصولاً قالبی شناخته شده و تجاری نیست. قالی های ذهنی بافت ویست دارای نقشه یک چهارم هستند. قسمت های اصلی و دائمی در طرح و نقشه قالی ویست عبارتند از: ۱- حوض ۲- بال خرسی (بال طلایی) ۳- تکی (تکه) ۴- تکی وسطی ۵- قندون (قندان) ۶- قفلک ۷- دست تکی ۸- نوک ۹- دست ۱۰- گل کاغذی. فرش های بافت ویست و فرش های روستاهای اطراف از نظر کلیات طرح و نقشه با هم یکسان اند، اما تفاوت های مختصه آن ها را از یکدیگر متمایز می سازد. ازین رو فرش های بافت روستاهای اطراف و ویست را اصطلاحاً فرش های خوانساری می نامند. طرح و نقش قالی ذهنی بافت ویست را می توان بر مبنای شکل و قالب نقشماهی ها، ماهیت بصری و ظاهری نقشماهی هاو کاربرد آن ها در متن یا حاشیه در سه گروه نقشماهی های دارای گیاهان، جانوران و شکل های هندسی غیر گیاهی و غیر جانوری طبقه بندی کرد. دسته گیاهان به سه گروه گل های منفرد، درخت ها و گل丹 ها، دسته جانوران به دو گروه پرندگان و جانوران و سرانجام شکل های هندسی غیر گیاهی و غیر جانوری را می توان به سه گروه چند گوش ها مرکب از سه، چهار، پنج، شش و هشت گوش ها، گروه شکل ها مرکب از قلاب ها و قوچک ها، پله دارها، بندها، نوارها، جامها، شاخص ها و شاخصارها در کنار گروه شکل های وارداتی تقسیم کرد. حاشیه ها نیز در قالی ویست به سه نوع دوسکومی و گروس نوع اول و دوم، تقسیم می شوند. هر سه این حاشیه ها ریشه در ساختار هراتی دارند. دوئی، گلی، آبی، بُخو، سفید و قهوه ای، شش رنگ اصلی قالی ویست است که در دو پرده سیرباز در قالی ویست به کار می روند. رنگ های قالی ویست، حداقل هفت رنگ است که معمولاً در حاشیه بین یک تا پنج و در زمینه بین پنج تا ده نقشماهی به کار می رود. مجموع نقشماهی های به کار رفته در قالی ذهنی بافت ویست نیز بیش از چهارده مورد نمی باشد.

منابع و مأخذ

- اداره جغرافیایی ارتش، فرهنگ جغرافیایی آبادی های کشور جمهوری اسلامی ایران، اصفهان، جلد ۷۱، ۱۳۶۹.
- افشار سیستانی، ایرج، شناخت استان اصفهان، هیرمند، تهران، ۱۳۷۱.
- جابری، علی محمد و قطبی، بهزاد، ناشناخته های قالی ایران، فصلنامه تخصصی فرش، شماره ۵، ۱۳۷۳.
- حصویری، علی، مبانی طراحی سنتی در ایران، چشمه، تهران، ۱۳۸۱.
- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۷۷.
- زهدانی، فرهاد، دورنمای خوانسار، آشنا، اصفهان، ۱۳۶۹.
- ژوله، تورج، پژوهشی در فرش ایران، یساولی، تهران، ۱۳۸۱.
- عطار، علی، دیار سپاهان، استانداری اصفهان، اصفهان، ۱۳۷۹.